

TRILOOGIA, MIS LÕPUNI EI KANNA

ANDRIS FELDMANIS

„LOHETÄTOVEERINGUGA TÜDRUK” (*Män som hatar kvinnor*). Režissöör: **Niels Arden Oplev**. Stsenaristid: **Nikolaj Arcel** ja **Rasmus Heisterberg** (*Stieg Larssoni* romaani põhjal). Produtsendid: **Susann Billberg-Rydholm**, **Jenny Gilbertsson**, **Jon Mankell**, **Lone Korslund**, **Søren Stårmo** jt. Muusika: **Jacob Groth**. Operaatorid: **Jens Fischer** ja **Eric Kress**. Monteerija: **Anne Østerud**. Casting: **Tusse Lande**. Kunstnik: **Niels Sejer**. Osades: **Michael Nyqvist** (Mikael Blomkvist), **Noomi Rapace** (Lisbeth Salander), **Lena Endre** (Erika Berger), **Peter Haber** (Martin Vanger), **Sten-Bertil Taube** (Henrik Vanger), **Peter Andersson** (advokaat Nils Bjurman), **Ingvar Hirdwall** (Dirch Frode), **Marika Lagencrantz** (Cecilia Vanger), **Björn Granath** (Gustav Morell), **Ewa Fröling** (Harriet Vanger), **Michalis Koutsogiannakis** (Dragan Armanskij), **Annika Hallin** (Annika Giannini), **Sofie Ledarp** (Malin Erikson), **David Dencik** (Janne Dahlman), **Stefan Sauk** (Hans-Erik Wennerström), **Gösta Bredefeldt** (Harald Vanger), **Gunnel Lindblom** (Isabella Vanger), **Georgi Staykov** (Alexander Zalachenko), **Nina Norén** (Agneta Salander), **Willie Andréason** (Birger Vanger), **Tehilla Blad** (noor Lisbeth Salander), **Julia Sporre** (noor Harriet Vanger) jt. 35 mm, 152 min, värvioline. © Danish Filminstitute / Nordisk Film / Swedish Film Institute / Yellow Bird Films / ZDF Enterprises jt. Rootsi – Taani – Saksamaa – Norra, 2009.

„TÜDRUK, KES MÄNGIS TULEGA” (*Flickan som lekte med elden*). Režissöör: **Daniel Alfredson**. Stsenarist: **Jonas Frykberg** (*Stieg Larssoni* romaani põhjal). Produtsendid: **Jenny Gilbertsson**, **Lone Korslund**, **Jon Mankell** ja **Peter Nadermann**. Muusika: **Jacob Groth**. Operaator: **Peter Mokrosinski**. Monteerija: **Mattias Morheden**. Casting: **Tusse Lande**. Kunstnikud: **Jan Olof Ågren** ja **Maria Håård**. Osades: **Noomi Rapace** (Lisbeth Salander), **Michael Nyqvist** (Mikael Blomkvist), **Georgi Staykov** (Alexander Zalachenko), **Lena Endre** (Erika Berger), **Sofia Ledarp** (Malin Erikson), **Peter Andersson** (Nils Bjurman), **Annika Hallin** (Annika Giannini), **Micke Spreitz** (Ronald Niedermann), **Yasmine Garbi** (Miriam Wu), **Tehilla Blad** (noor Lisbeth), **Anders Ahlbom** (doktor Peter Teleborian), **Tanja Lorentzon** (Sonja Modig), **Michalis Koutsogiannakis** (Dragan Armanskij), **Niklas Hjulström** (prokurör Richard Ekström) jt. 35 mm, 129 min, värvioline. © Nordisk Film / Sveriges Television (SVT) / Yellow Bird Films / ZDF Enterprises / Zweites Deutsche Fernsehen (ZDF), Rootsi – Taani – Saksamaa, 2009.

„PURUSTATUD ÕHULOSS” (*Luftlottet som sprängdes*). Režissöör: **Daniel Alfredson**. Stsenaristid: **Jonas Frykberg** ja **Ulf Ryberg** (*Stieg Larssoni* romaani põhjal). Produtsendid: **Susann Billberg-Rydholm**, **Jenny Gilbertsson**, **Lone Korslund**, **Jon Mankell** ja **Peter Nader-**

„Lohetätöveeringuga tüdruk”, 2009. Režissöör Niels Arden Oplev. Advokaat Nils Bjurman – Peter Andersson ja Lisbeth Salander – Noomi Rapace.

mann. Muusika: Jacob Groth. Operaator: Peter Mokrosinski. Casting: Tusse Lande. Kunstnikud: Jan Olof Ågren ja Maria Håård. Osades: Michael Nyqvist (Mikael Blomkvist), Noomi Rapace (Lisbeth Salander), Lena Endre (Erika Berger), Annika Hallin (Annika Giannini), Jacob Ericsson (Christer Malm), Sofia Ledarp (Malin Erikson), Anders Ahlbom (doktor Peter Teleborian), Micke Spreitz (Ronald Niedermann), Georgi Staykov (Alexander Zalachenko), Mirja Turestedt (Monica Figuerola), Niklas Hjulström (Ekström), Tanja Lorentzon (Sonja Modig), Michalis Koutsogiannakis (Dragan Armanskij) jt. 35 mm, 148 min, värvi-line. © Nordisk Film / Sveriges Television (SVT) / Yellow Bird Films / ZDF Enterprises, Rootsi – Taani – Saksamaa, 2009.

Nüüdseks on Eesti kinodes linastunud **Stieg Larssoni** raamatutel põhi-

neva Millenniumi triloogia kõik osad. Sarja lugenud fännidele on see kindlasti mõnus illustratiivne materjal, aga kas filmid suudavad ka omapäi ellu jääda?

Triloogia võib laias laastus jagada kahte plokki, millest kaks viimast teost keskenduvad rohkem Lisbeth Salanderi loole, esimene pakub aga omaette krimiloo, mis aitab peategelasi sisse juhatada. Filmide puhul toonitab seda jaotust omakorda tõsiasi, et neil kahel plokil on erinevad tegijad.

Režissöör **Niels Arden Oplevi** lavastatud „**Lohetätöveeringuga tüdruk**” toob raamatu ekraanile konventsionaalses, ent tõhusas ja täpses filmikeeles, mis sisaldab Larssoni raamatud bestselleriks muutnud klassikalist loojutustamisjõudu. Stsenaristid **Nikolaj Arcel** ja **Rasmus Heisterberg** on suutnud „destilleerida” raamatu arvukatest taustalugudest ja süžeeiinidest need,

„Lohetätöveeringuga tüdruk”. Erika Berger – Lena Endre ja Mikael Blomkvist – Michael Nyqvist.

mis on eluliselt tähtsad terviku säilimiseks, ning lahtised otsad osavalt kokku sõlminud.

Kogu lugu saab alguse sellest, et vana äridünastia pea Henrik Vanger palkab ajakirja Millennium (mis on andnud trilooiale oma nime) keskealise uuriva ajakirjaniku Mikael Blomkvisti (**Michael Nyqvist**) uurima oma nõbu aastakümnetetagust müstilist mõrva. Blomkvist kolib pooleks aastaks elama Vangerite perekonnale kuuluvale Hedeby saarele, kus mõrv aset leidis ning kus kõik kahtlusalused seniajani elavad.

Sellega on Larsson pannud paika skeemi, mis on välja võetud krimikirjanduse aabitsast, mida on kõigi teiste hulgas ohtralt kasutanud ka **Agatha Christie**. Aastatetaguse mõrva lahendamise; saar, mis tähistab suletud ruumi ja kindlaid mängureegleid; kitsas

ring kahtlusaluseid, keda seovad erinevad intriigid; mõrvar, kes pole seni oma kuriteopaigalt lahkunud, ning tõde, mis ootab paljastamist.

Larsson kirjutas krimiraamatuid vabal ajal pärast päevatööd. Oma kirjatöös ongi ta mõnes mõttes elanud välja iga uuriva ajakirjaniku soovunelmad. Blomkvistil õnnestub sattuda vana müsteeriumi keskele, mis juhtumisi leidis aset väga looduskaunil saarekesel, kus talle on uurimistööks eraldatud romantiline majake otse kaldaveerel. Kõik see makstakse heldelt kinni ja ükski tähtaeg teda ei kummita.

Vastukaaluks sellisele kirjanduslikule muinasjutulisusele on nii Larsson kirjaniku kui ka Oplev režissöörina kasutanud argisust: tegelaste igapäevaste rutiinsete tegevuste kirjeldamist, tegelike koha- ja tootenimede kasutamist, realistlikkust uurimistöö edasiandmi-

„Tüdruk, kes mängis tulega”, 2009. Režissöör Daniel Alfredson. Lisbeth Salander – Noomi Rapace.

sel. See teeb naiivsevõitu olukorrad maalähedasemaks ja raputab krimiklišeedelt tolmu maha. Larssonil on vaieldamatu anne manipuleerida loo jutustamise kõige olulisema vahendiga, sellega, kuidas doseerida ja esitada publikule informatsiooni.

Uurimist alustades pole Blomkvist kohanud veel triloogia nime tegelast Lisbeth Salanderit (**Noomi Rapace**) – gooti-tšiki välimusega noort geniaalset arvutihäkkerit, kelle tõrges iseloom ja minevik on tumedamad kui emo juukselakk. Vaataja on filmis tüdrukuga kohtunud varem kui Blomkvist, näinud teda seksuaalse vägivalda ohvrina ning sihikindla (feministliku – kuigi seda lisandust võib ka täiesti üleliigseks pidada) kättemaksuinglina. Mõlemal juhul on tegemist väga graafilise ja räige toorutsemisega. Lisbethi tegelane juhatab sisse kogu triloogiat läbiva teema – misogüünia –, nagu nähtub ka raamatu originaalpealkirja otsetõlkest: „Mehed, kes vihkavad naisi”. Kõrvalpõikena võib veel mainida, et Lisbethi

on nimetatud ka XXI sajandi Pipi Pikk-sukaks (see heidab meie sajandile muidugi üsna tumedaid varje; võrreldud on teda ka „**Preili Smilla lumetaju**” peategelasega). Viiteid **Astrid Lindgrenile** on Larssonil teisigi, Blomkvisti hüüdnimi ajakirjandusringkondades on nimelt Kalle Blomkvist.

Larssoni raamatutes on teisigi ühiskondlikult aktuaalseid teemasid: Rootsi ühiskonna vastuoluline suhe natsiminevikuga, korrumppeerunud suurärimehed ja riigitegelased ning uuriva ajakirjanduse küündimatus kiirmeedia võimu ajastul. Läbivaim teema on siiski heaolu- ja võrdsusühiskonna fassadi taga varjuv meesšovinism.

Triloogia teise osa, „**Tüdruk, kes mängis tulega**” teema selles kontekstis on inimkaubandus, filmi üks avastseene on vägivaldne episood rāpases bordelliurkas. Edasi mõrvatakse kaks noort ajakirjanikku, kes tegelesid inimkaubanduse uurimisega. Tapmistes lavastatakse süüdi vahepeal vabatahtlikus pagenduses viibinud Lisbeth, kes

„Tüdruk, kes mängis tulega“.

peab nüüd oma süütuse tõestamisega tegelema. Ajakirjanik Blomkvist ei katse seda muidugi kõrvalt vaadata.

Kaadri taga on koha sisse võtnud aga uued isikud. Triloogia teise ja kolmanda osa režissöör on **Daniel Alfredson**, stsenaaristideks **Jonas Frykberg** ja **Ulf Ryberg** (viimane ainult kolmandas osas); välja vahetati ka operaator ja monteeriija. Kuigi esteetiliselt pole muutused suured, on juba alguse stseenidest esimeses osas valitsenud kontsentreeritus ja pinge kadunud ning asendunud sihitu fragmenteeritusega.

Põhjusi võib leida mitmesuguseid. Tegevus on kandunud väikeselt saarekeselt suurde linna ja jagunenud erinevate süžeelehtide vahel, millest ükski ei suuda piisavalt domineerida (vastupidi esimese osa konventsionaalsele krimiloo struktuurile). Samuti ei teki erinevate lehtide vahel pingelist konkurentsi. Kui esimeses osas moodustasid Blomkvist ja Lisbeth klassikalise detektiivipaari ning nende suhted koos seal peitunud erootilise pingega ja suurepä-

rased terviklikud karakterid tegidki filmi natuke kõrgemaks tavalisest krimilooost, siis triloogia teistes peatükkides on neil napilt ühist ekraaniaega ning tegelaste tugevus ei leia endale enam õiget ventiili.

Vahest on see seotud narratiivse filmikeele eripäradega, mis vastupidi romaanile ei võimalda tegelaste rikkaliku sisemonoloogi ja leidlikke arutluskäike detailselt edasi anda, vaid peab suutma tegevuse tasandil väljendada kõiki karakteriarendusi. Blomkvisti kuju taandub filmis üha monotoonsemaks „targaks ja õigeks ajakirjanikuks“. Lisbethist saab tüdruk, kes hakkab veidi tüütuks muutuma. Tema karakter toimib ühes registris ning kuna kaadris tuleb tal viibida enamasti ilma tõsiseltvõetava partnerita, kelle vastu mängida, saab Lisbethist ajapikku oma piiratud ilmetega üha enam iseenda paroodia. Lisbethi perekonna saladusi paljastav lõpp muutub filmitriloogia teises osas lausa *hardcore*-melodraamaks, kus järjepanu paljastuvad eri-

„Purustatud õhuloss”, 2009. Režissöör Daniel Alfredson. Keskel Lisbeth Salander – Noomi Rapace.

nevad sugulussidemed mõjuvad narratiivi fragmenteerituse tõttu (mis on osaliselt tingitud mängufilmi ajalisest kokkusurutusest) juba halenaljakalt.

Triloogia viimane osa „Purustatud õhuloss” kogub mõnevõrra kaotatud tempot. Hakkab selguma, et Lisbethi mineviku probleemide ja oleviku kannatuste taga on riiklikul tasemel konspiratsioon. Ainus võimalus tüdruku elu päästa on kõrge positsiooniga vastased alistada. Ring hakkab sulguma ning film saavutab võrreldes eelmise osaga selgema fookuse, kuid tegelaste puhul valitseb endiselt staatilisus (Lisbeth veedab suure osa filmist üksinda haiglavoodis!) ning nad mõjuvad iseenda simulatsioonina. Katarsise tekitab vaid vuajeristlik mõnu, mida pakub enesega rahul olevate sadistlike, nilbete vanameeste võlla riputamise jälgimine.

Teatud mõõndustega võiks Millenniumi triloogiat võrrelda „Matrixi” filmidega. „Matrixi” kaks järjeosa tehti ilmselt rahalistel kaalutlustel, Mil-

lenniumi triloogial on oma päritolu tõttu loomulik õigus eksisteerida. Mõlemale filmikolmikule on aga omane see, et n-ö trumpkaardid mängitakse esimese osaga maha. „Matrixis” tõelise reaalsuse ja selle talumise temaatika, Millenniumis eelkõige kesksed tegelased, kelle arengu edasiandmiseks pärast karismaatilist avaosa filmivahenditist enam ei piisanud. Romaanivorm pakub ka paremat võimalust ühiskondlike teemade arutamiseks süžeeleiniide taustal ja kui need raamatud ei ole ka ilmtingimata intellektuaalselt läbinägelikud ajastu portreed, siis ometi kõnetab Larsson lugejaid siiralt, kirglikult ja varjamata oma liberaalse maailmavaatega kaasnevaid eelistusi teemadel, mis on arusaadavad kõigile. Filmitriloogia kahes viimases osas jääb kõigest sellest puudu.

Taanlane NIELS ARDEN OPLEV on sündinud 26. märtsil 1961. aastal Kirkehoigardis. Ta õppis 1987–1989 režiid Taani Rahvuslikus Filmikoolis. Peale män-

„Purustatud õhuloss”. Mikael Blomkvist – Michael Nyqvist ja Lisbeth Salander – Noomi Rapace.

gufilmide on ta alates 1992. aastast lavastanud dokumentaal- ja telefilme. Parima võõrkeelse Emmy on pälvinud telesarjad „Mõrvakomisjon” (Rejseholdet / Mordkommissionen / Unit One, 2000–2004; lavastas kolm jagu esimesel hooajal) ja „Kotkas” (Ørnen: En krimi-odyssé / Ørnen / The Eagle, 2004–2006; lavastas seitse jagu). Niels Oplev on ka põnevussarja „Millennium” (2010) kaheosalise pilootosa „Lohetätoveeringuga tüdruk” režissöör.

Täispikad filmid: 1996 „Portland”; 2001 „Fukssvansen / Chop Chop”; 2006 „Me saame sellest üle” (Drømmen; Kristallkaru Berliinis, Robertid parima filmi, režii ja stsenaariumi eest); 2008 „Kaks maailma” (To verdener); 2009 „Lohetätoveeringuga tüdruk” (Mænd der hædter kvinder / The Girl with the Dragon Tattoo).

DANIEL ALFREDSON (täisnimega Hans Daniel Björn Alfredson) on sündinud 23. mail 1959. aastal Stockholmis näitleja ja režissööri Hans Alfredsoni

(sünd. 1931) vanema pojana. Filmilavastajana debüteeris ta 1992, alates 2005. aastast tegutseb ta ka teleprodutsendina. Suurem tuntus tuli Alfredsonile Stieg Larssoni filmitriloogiaga. Ta on ka põnevussarja „Millennium” (2010) režissöör (osad 3–6). Filmid: 1993 „Roseanna” (videofilm televisioonile); „Mees palkonil” (Mannen på balkongen; Kuldpörnिकास parima stsenaariumi eest); 1997 „Tic Tac” (eksperimentaalfilm; Kuldpörnिकास parima režii eest; Don Quijote nim auhind ja FIPRESCI auhind Karlovy Varys); 1998 „Rymd” (lühifilm); 1999 „Straydogs” (eksperimentaalfilm); „Surmakell” (Dödsklockan, telefilm; auhind Magnolia Šanghai telefestivalil); 2000 „10:10” (lühifilm); 2001 „Syndare i sommarsol”; 2008 „Hunt” (Varg); 2009 „Tüdruk, kes mängis tulega” (Flickan som lekte med elden); „Purustatud õhuloss” (Luftslottet som sprängdes).